

Elena Jurčová, *Rola imaginácie v procese tvorby kázne*, diplomová práce předložená na katedře praktické teologie ETF UK 29.6. 2021, vedoucí práce doc. Tabita Landová, Ph.D., stran 69.

I. Shrnutí

Předložená diplomová práce představuje homiletické podněty šesti teologů, biblistů a praktologů. Společným jmenovatelem těchto podnětů je jejich zájem o představivost jako svébytnou oblast mentální aktivity, a to jak tvůrce kázání, tak především jeho příjemce. Po úvaze o představivosti (s. 7 – 8) popisuje v kapitole Dějinné uvedení (s. 9–12) paradigmatický posun od produkční k recepční estetice, od objektivity k subjektivitě (či perspektivitě), od textu a jeho pravdy k příjemci. Tento posun zahrnuje humanitní a společenský diskurz západního světa – neboť pouze tomu věnuje ve své práci pozornost (viz s. 13) a ne třeba homiletice v Jižní Americe (Brazílie), v Africe (JAR), na Blízkém (Palestina, Libanon) nebo Dálném východě (Korea). Bývá nazýván postmoderna.

Heslovitě shrnuji autorčin referát o podnětech zmíněných teologů:

Poučen sémiologií, pracuje novozákoník **Gerd Theißen** ve své knize *Zeichensprache des Glaubens* (1994) s dichotomií *znaku* a *smyslu*. Konstatuje inherentně narativní charakter Bible, tohoto „znaku“ pro Boha. V jisté analogii naratologické teorii Vladimira Proppa proto Theißen stanoví 15 rekurentních motivů, tvořících hloubkovou strukturu Bible. Ty v homiletickém procesu nefungují jen jako zásobníky témat, ale jako gramatika regulují způsob jejich uchopení. Theißen požaduje otevřenost kázání, které posluchači ponechá prostot pro jeho aktivní dotvoření.

Představivost patří k ústředním tématům koncepce **Waltera Brueggemanna**. Staví ho na troskách osvícenského diktátu racionality (jehož důraz na „vysvětlit“ nahradil předmoderní důraz na „přesvědčit“, viz s. 9, k němuž se hrdě vrací rétorický Brueggemannův program). Připomíná, že cílem bohoslužeb je transformace jeho účastníků, jejich vytržení z převládajícího diskurzu a jejich zapojení do alternativního diskurzu (a v tomto důrazu na subverzivní potenciál Bible se setkává a Karlem-Heinrichem Bieritzem). Kázání proto pojímá jako součást církevní infrastruktury pro zajištění této transformace. Všimá si *copuly imaginationis*, spojky *jako*, která – na rozdíl od hypotetického *jakoby* – slouží jako skrytá dvířka do světa Bibli proponované představivosti: „Jako vyvolení Boží... oblecte milosrdný soucit ...“ (Ko 3,12).

V dobré tradici anglického prolínání literární vědy a teologie zdůrazňuje **R. Walter L. Moberly** roli kánonu: jelikož je tato instance rozhodující pro stanovení významu jeho dílčích částí, není problém číst Iz 49,14–16 christologicky. Kánon ale také poskytuje normativní rezervoár motivů pro nitrobiblické, k dějinám vztahované i zcela současné analogie. Jejich tvorba je doménou představivosti.

Americký metodistický homiletik **Eugene Lowry** promítl poznatek o narativní povaze Bible do homiletiky: také kázání musí mít zápletku. K nalezení a vyzdvižení této zápletky Lowry vytváří praktický manuál. Doporučuje (s. 28) všimnout si detailu, číst mezi řádky, vizualizovat si interakce (právě zde přichází ke slovu představivost), srovnávat s vlastní zkušeností, sestoupit k motivům jednajících a procítit je, zkusit prohodit role, používat činný rod sloves, prostřídat

subjektivní a objektivní hledisko. „Kazatel je porodní bábou kérygmatického momentu“ (s. 30). Kázání má opsat smyčku vymezenou slovy konflikt, komplikace, náhlý zvrát = evangelium, rozpracování. Při jeho přípravě jde o 1) vyhození posluchačů ze sedla domnělé rovnováhy (třeba i bombasticky formulovanou otázkou), 2) o analýzu nastalé diskrepance, 3) nabídnutí opory, 4) pozvání zakusit evangelium a 5) výhled k nové skutečnosti (názornou parafrází příběhu o milosrdném Samařanovi z prostředí severoirského konfliktu).

Jemnější „tropologické“ rozlišení představivosti, jejíž význam spatřuje v tom, že *ilustruje* kázané, nabízí americký presbyterián **Thomas G. Long**: v detailu popisuje fungování analogie, synekdochy a metafory.

Jednoznačný přesun pozornosti k posluchačům realizuje současná dánská biskupka **Marianne Gaarden**. Předkládá koncept „třetí komnaty“, prostoru, v němž se při kázání odehrává intersubjektivní tvorba nového významu. Posluchači totiž kázání mohou recipovat buď 1) asociálně (zastavují se u jednotlivých momentů), 2) kriticky (nesouhlas pokračující samostatným promyšlením tématu) nebo 3) kontemplativně (zkušenost vynořujícího se významu a – doplnil bych – myšlenkového odpoutání od dění při bohoslužbách, jakéhosi denního snění, uchopitelného v kategoriích hlubinné psychologie C.G. Junga). Gaardenvá tento způsob nazývá *třetí komnatou*; představuje podle ní „imanentní zkušenost transcendentna“ (s. 51). Je to prostor, kterým kazatel žádným způsobem nedisponuje.

V závěrečných kapitolách autorka stručně zopakuje přínos přestavených teologů. Zmíní novou naléhavost transformativní funkce kázání ve světě rozkolísaném pandemií a posílení kontemplativních prvních v současné spiritualitě.

II. Hodnocení

Diplomová práce Eleny Jurčové představuje šest (a v souvislosti s ní mnoho dalších) teologů, kteří do současného homiletického rozhovoru vnesli téma představivosti či imaginace jako svébytné myšlenkové aktivity na straně recipientů, s níž je v homiletickém procesu třeba počítat.

Na okraj převážně kladného dojmu z celé práce uvádím 1) dvě zásadnější námítky, 2) několik méně závažných poznámek a 3) pár formálních poznámek.

II.1 Námítky

– Zásadní slabinou práce je to, že v ní chybí, byť třeba jen pracovní, definice toho, *jak sama autorka rozumí slovu imaginace / představivost*. Jistě, v první kapitole předkládá několik definic (z Merriam-Websterova slovníku i formulace L. Schegela, I. Kanta, J. Bronowského, V. Kastové a T. Halíka). Není ale jasné, se kterou z nich pak sama pracuje. Po přečtení práce, zaujat tématem a ve snaze pokrýt přeložený široký vějíř možných pojetí imaginace, definoval bych ji sám takto:

Imaginace je lidská schopnost vytvářet mentální konstrukce, které se nevztahují k empirickým skutečnostem, ale k intencím, které jim dodal jejich tvůrce. Tvůrce každé takové konstrukce rozhoduje o tom, do jaké míry podřídí tyto intence empirické skutečnosti nebo nějaké koncepci. Tomuto podřízení je potom přímo úměrná plausibilita dané konstrukce. V případě nulového podřízení se empirii nebo nějaké koncepci je plausibilita takové konstrukce nulová, jde o blábol. V případě,

že se naopak konstrukce podřídí empirii nebo nějaké koncepci úplně, přestává jít o imaginaci. Imaginace je tedy z jedné strany vymezená nulovým, z druhé strany úplným podřízením se empirii či koncepci.

Při obhajobě práce bude zajímavé slyšet, zda autorka tuto definici považuje pro své téma za nosnou.

– Podobně jako chybí na začátku práce jednotná definice imaginace, chybí také na konci práce vyhodnocení teologického přínosu a případných rizik nově objevené či rehabilitované představitosti. V kapitolách *Reflexe* a *Závěr* jsou pouze stručně zopakována tvrzení, která zazněla již v průběhu práce. Možná je to autorčino metodické rozhodnutí, je ale škoda, že u jednotlivých představení ani v závěrečných ohlédnutích se ani jednou neozve otázka, námitka či přímo kritika.

II.2 Poznámky

– V prezentaci Brueggemannova přínosu by stálo za hlubší rozbor jeho dvojí pojetí imaginace. Na jednu stranu je něčím, co má – namísto historickokritické analýzy – uplatnit kazatel při přípravě kázání. Na druhou stranu má imaginaci uplatňovat posluchač, k čemuž mu má kazatel Písmo spíše inscenovat než interpretovat. Poněkud opomenutá zůstává v práci Brueggemannova provokativní a problematická představa kázaného slova jakožto kompostu, který jaksí samočinně zúrodňuje duše posluchačů k jejich vlastní „poezii“ (= životu) víry.

– S postupujícími stránkami práce autorka cituje stále delší ukázky s pojednávaných prací, v kapitole o Thomasi Longovi jsou to celostránkové kazatelské ilustrace (viz např. s. 43). Zpravidla jde o jímavé příběhy, ale je škoda, že nejsou následně vyhodnoceny z hlediska toho, který biblický text či jakou teologickou myšlenku ilustrují.

II.3 Formální poznámky

– V úvodu k představení Theißenovy koncepce obrazná řeč spojuje znak (má být *Zeichen*, nikoli *Sein*, s. 13) a význam.

– Když autorka v rámci parafráze Moberlyho výkladu hovoří o modlitbě *Šema Jisrael*, není důvod psát ji anglicky (s. 24).

– Když uvádí Longovo rozdělení představitosti na analogii, synekdochu a metaforu, hodilo by se použít buď jenom české nebo naopak jen cizí termíny před závorkou a v ní uvést ekvivalent.

III. Závěr

Navzdory kritickým námitkám a poznámkám uvedeným v tomto posudku není sporu o tom, že autorka svou práci solidním způsobem zmapovala jednu aktuální oblast z pomezí biblistiky a homiletiky. Síla práce spočívá v porozumivé interpretaci šťastně zvolené sady soudobých autorů. V rozhovoru o hodnocení práce bych – v závislosti na průběhu obhajoby – váhal mezi stupni „dobře“ (C) a „velmi dobře“ (B).

doc. Petr Sláma, Ph.D.
Ve Staré Boleslavi 31.7. 2021